

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Våld i äldres nära relationer

En kvalitativ studie om biståndshandläggares egenupplevda handlingsutrymme, kompetens och förståelse för fenomenets förekomst

Jag tänker att de är grunden för allt det vi har i dag i samhället. Det är ju dem som har skapat det vi lever i idag. Och vad ska man säga. Tankar om äldre pratar man inte om. Deras problem räknas inte, men för mig är det precis tvärtom. Det är dem som ska hyllas och det är dem som ska få hjälp, för att de förtjänar det verkligen (intervjuperson 6).

Miranda Hiekkamäki & Pernilla Olofsson

Kandidatuppsats, SOPA 63

VT 2021

Handledare: Hans Knutagård

Abstract

Miranda Hiekkamäki och Pernilla Olofsson

Title: Våld i äldres nära relationer – en kvalitativ studie om
biståndshandläggares egenupplevda handlingsutrymme, kompetens och
förståelse för fenomenets förekomst

Supervisor: Hans Knutagård

Assessor:

This study explores how social workers in the field of gerontological social work are influenced by organizational policies and regulations regarding their work with elderly who are subjected to domestic violence. The aim was to get a deeper understanding of how the social workers are influenced by the policies and regulations regarding their work with elderly who are subjected to domestic violence. The aim was also to get a deeper understanding of how the social workers describe their discretion to handle cases of domestic violence amongst elders. The theoretical framework for this study was taken from the social constructivism theory and by using the concepts discretion and ageism. The method used for this study was of qualitative nature including semi-structured interviews with nine social workers from six different municipalities within gerontological social work. The study was conducted with an inductive approach and was analyzed by using a thematic analysis. The results show that the policies and regulations both positively and negatively influenced the social workers in their work with cases of domestic violence amongst elders. The workplaces that had appropriate policies and regulations which focused on preventative measures as well as asking more questions surrounding the issues increased the social workers possibilities to act regarding their work with elderly who are subjected to domestic violence. The workplaces in which policies and regulations were deficient decreased the social workers possibilities to act regarding their work with elderly who are subjected to domestic violence. The social workers describe how cooperation with other professions both increases and decreases discretion. The social workers also describe how policies and regulations both could increase and decrease discretion in their work with the elderly.

Keywords: Social worker, elderly domestic violence, policies and regulations, discretion.

Förord

Vi vill tacka våra intervjupersoner som ville ställa upp och ge oss av sin tid, kunskap och en inblick i hur det praktiska arbetet fungerar. Vi vill tacka vår handledare Hans Knutagård för värdefulla tankar och idéer under uppsatsens gång. Vi vill även tacka varandra, för utan varandra hade vi inte tagit oss igenom detta.

Innehåll

1. Inledning.....	5
1:1 Problemformulering	5
1:2 Syfte.....	7
1:3 Frågeställningar	7
1:4 Avgränsningar	7
1:5 Arbetsfördelning.....	7
1:6 Begrepps redogörelser	8
1:6:1 Äldre.....	8
1:6:2 Definition av våld i nära relationer.....	9
1:6:3 Gerontologiskt socialt arbete	9
2. Kunskapsläge.....	9
2:1 Centrala rutiner och lagstiftning inom äldreomsorgen	10
2:2 Handlingsutrymme och kompetens inom biståndsbedömning	11
2:3 Våld mot äldre	13
3. Teoretiska utgångspunkter.....	15
3:1 Socialkonstruktivism	15
3:2 Handlingsutrymme	16
3:3 Ålderism	17
4. Metod.....	19
4:1 Val av metod.....	19
4:2 Kvalitativa intervjuer	20
4:3 Urval	20
4:4 Metodens tillförlitlighet och äkthet	21
4:5 Bearbetning och analys.....	22
4:6 Etiska överväganden i undersökningen.....	23
4:7 Förförståelse	25
5. Resultat och analys	25
5:1 Synen på riktlinjer	25
5:2 Möjligheter och begränsningar i det praktiska arbetet med äldre	29
5:3 Synen på arbetet med äldre.....	32
5:4 Socialkonstruktivism, handlingsutrymme och ålderism.....	34
5:5 Sammanfattning.....	35
6. Avslutande diskussion	37
7. Litteraturlista	39
Bilaga 1: Informationsbrev och samtycke	42
Bilaga 2: Intervjuguide	43
Semistrukturerad intervjuguide	43

1. Inledning

Våld i nära relationer är ett komplext samhällsproblem både i Sverige och globalt (Moser-Hällén & Sinisalo, 2018) och en grupp som oftast inte är i fokus är de äldre. Moser-Hällén och Sinisalo (2018) skriver att i Sverige har var femte person enligt Brottsförebyggande rådet utsatts för våld i nära relation någon gång i livet. Vidare beskrivs att Världshälsoorganisationen klassar våld i nära relationer som en folkhälsofråga eftersom våldet direkt drabbar de utsatta men även närstående, deras barn, nätverk och samhället i stort. Våldets konsekvenser kan exempelvis leda till en försämrad hälsa, svårigheter med bostadssituationen samt en begränsning av den utsattes mänskliga fri- och rättigheter. Från år 2007 ligger ansvaret på socialnämnden att skydda och stötta våldsutsatta vuxna och barn, därför ska våld i nära relationer ses som ett socialt problem eftersom det ska handläggas och bemötas precis som missbruk eller fattigdom. Vidare måste samhällsaktörerna arbeta tillsammans för att våld i nära relation ska upphöra eftersom problemet är omfattande och ger konsekvenser för både den enskilde, anhöriga och samhället.

Våld i nära relationer har under de senaste åren utgjort ett viktigt område inom den socialpolitiska debatten och socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till våldsutsatta har förstärkts i lagstiftningen (Ekström, 2016). Bland annat beskrivs i 5 kap. 11 § Socialtjänstlagen (2001:453 SoL), att socialnämnden ska arbeta för att personer som utsätts för brott och deras närstående ska få stöd och hjälp. Vidare beskrivs att nämnden ska beakta att kvinnor och barn som blir eller har blivit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Dock så nämns ingenting om att nämnden ska beakta äldre som blir utsatta.

1:1 Problemformulering

Våld i nära relationer kan ses som ett relativt nytt forsknings- och arbetsområde som väcker många känslor, vilket kan hindra förebyggande och motverkande arbete av våld i praktiken (Moser-Hällén & Sinisalo, 2018) I slutet av 1980-talet började det forskas specifikt om våld mot äldre och både media och allmänheten började fråga sig om det verkligen fanns äldre personer som blev slagna eller illa behandlade. Föreställningen om att vi åldras med harmoni och glädje samt att de äldre blir bemötta med respekt började ifrågasättas enligt Saveman (2010, se även Jönsson & Harnett, 2015) som påpekar att det än idag finns många yrkesverksamma inom vård och omsorg som har svårt att förstå och erkänna att äldre utsätts för våld.

Det handlade både om äldre som blir utsatta av främlingar samt äldre som utsätts på särskilda boenden eller i hemmet av någon närstående. Det finns dock ingenting som pekar på att våld mot äldre skiljer sig från andra åldersgrupper, däremot har våld mot äldre inte uppmärksammats tillräckligt mycket. Jönsson och Harnett (2015) beskriver att intresset för äldre och äldres sociala problem har varit svalt inom socialt arbete och har framför allt varit avgränsat till att handla om äldreomsorg. Det verkar vara så att många av människors problem inte ses som giltiga efter att de fyllt 65.

I Sverige regleras äldreomsorgen nationellt men det är kommunerna som ansvarar för att utforma och tillhandahålla vård och omsorg till de äldre (Dunér, 2020). I Sverige räknas vanligen de personer som har fyllt 65 år in i kategorin äldre (Jönsson & Harnett 2015) men majoriteten av de äldre som får denna vård och omsorg är över 80 år. Många är då multisjuka och lider av fysiska och/eller psykiska funktionsnedsättningar eller demens (Saveman, Åström, Bucht, Norberg, 1999). Biståndshandläggarna har en viktig och central roll i dagens äldreomsorg och deras huvudsakliga arbetsuppgifter är att ta emot ansökningar eller anmälningar, utreda och kartlägga personens situation samt bedöma och besluta om vård och omsorg från kommunen (Dunér, 2020).

Enligt rapporten *Våld mot äldre kvinnor – en forsknings- och kunskapsöversikt* (NCK, 2016) har de granskningar som gjorts tytt på att kunskapen inom äldreomsorgen om våld i nära relationer är bristande. Vidare framkommer att äldreomsorgen oftast inte ingår i den interna samverkan i kommunerna kring våld i nära relationer.

I vår studie vill vi undersöka hur nio biståndshandläggare i sex olika kommuner inom gerontologiskt socialt arbete ser på det praktiska arbetet med våld i nära relationer hos äldre som får bistånd hos socialtjänsten. Det vi vill få kunskap om är vilka rutiner som finns kring våld i nära relationer, vilket handlingsutrymme biståndshandläggarna har samt hur de användersig av det. Vi vill även undersöka biståndshandläggarnas självupplevda kompetens för att hantera ärenden där det förekommer våld samt deras egenupplevda förståelse för fenomenets förekomst.

1:2 Syfte

Syftet är att undersöka hur nio biståndshandläggare inom gerontologiskt socialt arbete påverkas av organisatoriska riktlinjer och rutiner i arbetet gällande våld i äldres nära relationer som får bistånd hos socialtjänstens äldreomsorg samt deras egenupplevda kompetens och förståelse för fenomenets förekomst.

1:3 Frågeställningar

- Vilka riktlinjer och rutiner finns som ökar eller begränsar biståndshandläggarna i arbetet med våld i äldres nära relationer?
- Hur beskriver biståndshandläggare sitt handlingsutrymme för att kunna handlägga ärenden där det förekommer våld i äldres nära relationer?
- Hur upplever biståndshandläggarna sina möjligheter och begränsningar i det praktiska arbetet med äldre som utsätts för våld i nära relationer?

1:4 Avgränsningar

De intervjupersoner som vi har valt att avgränsa oss till är biståndshandläggare inom gerontologiskt socialt arbete. Avgränsningen gjordes eftersom studiens syfte var att få kunskap om biståndshandläggarnas syn på organisationens rutiner och riktlinjer samt att få kunskap om deras handlingsutrymme och självupplevda kompetens. Våra teman är, rutiner, kompetens och handlingsutrymme, vilka vi avgränsat oss till eftersom vi var intresserade av att undersöka biståndshandläggarnas handlingsutrymme och kompetens samt organisationens rutiner för våld i nära relationer bland äldre.

1:5 Arbetsfördelning

Från början till slut har uppsatsen varit ett samarbete oss emellan. Båda har läst allt material och sju av de nio intervjuer genomfördes tillsammans. De intervjuer som fick genomföras enskilt var med två biståndshandläggare som arbetade i samma kommun där det blev ett missförstånd i kommunikationen. Biståndshandläggarna uppfattade vårt mail där vi efterfrågade intervjupersoner att vi kunde intervju dem tillsammans. Eftersom gruppintervjuer

inte var studiens insamlingsförfarande samt att biståndshandläggarna ville genomföra intervjuerna samma datum och tid, genomfördes intervjuerna enskilt. Det är framför allt Miranda som sedan haft huvudansvaret för att transkribera det insamlade materialet.

Under arbetets gång har båda varit delaktiga i samtliga moment men vi har valt att dela upp vissa delar av arbetet mellan oss. Miranda har haft huvudansvaret för kunskapssökning samt att skriva inledning, avgränsningar och metodkapitlet. Pernilla har haft huvudansvaret för problemformulering, begreppsredogörelse, kunskapsläge samt teoretiska utgångspunkten. Under tiden som studien fortlöpte diskuterade vi det som skrevs samt läste varandras texter för att säkerställa att uppsatsen följde en röd tråd samt att texten var förståelig för läsare som inte är insatta i ämnet. Vi valde att koda och tematisera empirin samt skriva resultat, analys och anslutande diskussion gemensamt. Vi har även valt att korrekturläsa, omformulera och renskriva texten tillsammans för att få en ännu tydligare röd tråd i studien.

Med tanke på Covid-19 och de rekommendationer och restriktioner som har funnits har vi träffats både digitalt och fysiskt. När träffarna skett genom digitala nätverk har vi använt oss av Zoom meetings.

1:6 Begrepps redogörelser

1:6:1 Äldre

Som nämnts tidigare så dras gränsen för att tillhöra gruppen äldre vanligtvis vid 65 år, både i Sverige samt i andra industrialiserade länder (Jönsson, Harnett, 2015). I rapporten *Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige* (Abrahamsson, Hydén och Motel-Klingebiel, 2017) beskrivs att äldre är en heterogen grupp med olika och även ibland olikvärdiga förutsättningar och villkor för att åldras väl. Äldre är idag friskare längre men nedsatt hälsa försvinner inte utan skjuts bara framåt i tiden och det blir även vanligare med både depression och demenssjukdomar. Vidare beskriver rapporten att äldre ofta är underrepresenterade i olika undersökningar som görs i befolkningen inom forskning i hälso- och sjukvård, vilket gör att de är gruppen äldre där vi har begränsad kunskap inom ämnet.

Vi kommer skriva mer om åldrande som socialt fenomen samt om samhällets syn på äldre senare i studien under teorikapitlet där både socialkonstruktivism och ålderism tas upp.

1:6:2 Definition av våld i nära relationer

Den definitionen av våld i nära relationer mot äldre som vi använder oss av är Toronto-deklarationen som säger:

Våld mot äldre är en enstaka eller upprepad handling, eller frånvaro av önskvärd/lämplig handling, som utförs inom ett förhållande där det finns en förväntan på förtroende och som förorsakar skada eller smärta hos en äldre person (...) Denna handling kan vara fysisk, psykologisk/känslomässig, finansiell eller helt enkelt återspegla avsiktlig eller oavsiktlig försummelse (Världshälsoorganisationen, 2002).

Handlingen sker av en person som den äldre har en nära och förtroendefull eller varaktig och fast relation till. Det kan exempelvis vara en relation mellan makar, syskon, barn eller andra släktingar samt grannar. Det kan även handla om en fast och varaktig relation till vård- och omsorgspersonal där den äldre befinner sig i en beroendesituation (Världshälsoorganisationen, 2002).

1:6:3 Gerontologiskt socialt arbete

Begreppet gerontologi betyder läran om åldrandet. Gerontologiskt socialt arbete är förankrat i kunskap om äldre och åldrande och riktar sig till äldre. Kunskapen handlar om åldrandeprocessen, synen på äldre i samhället, äldres livsvillkor samt organiseringen av stöd- och hjälpsystem (Jönsson & Harnett, 2015).

2. Kunskapsläge

I kunskapsläget har artiklar, rapporter och studier valts ut som tar upp de faktorer som vi vill undersöka angående våld i äldres nära relationer utifrån biståndshandläggares egenupplevda handlingsutrymme och kompetens. I sökprocessen efter tidigare forskning användes databasen LubSearch för att kartlägga forskningen kring våld i äldres nära relationer samt biståndshandläggning. Begreppen som användes vid sökningsprocessen var; "våld i nära

relation”, “social worker”, “elderly abuse”, “elderly domestic violence”, “elderly abuse social work”, “elderly abuse social workers”, “våld mot äldre”, och “Våld äldre”. Vidare har relevant tidigare forskning hittats genom artiklar och uppsatser. De material som har valts ut i studien anses hålla en god akademisk kvalitet på grund av att materialet är peer reviewed. Presentationen av tidigare forskning är strukturerad utifrån tre huvudrubriker där den första fokuserar på centrala rutiner och lagstiftning inom äldreomsorgen. Under den andra huvudrubriken behandlas handlingsutrymme och kompetens inom biståndsbedömning för att avslutningsvis redogöra våld mot äldre.

2:1 Centrala rutiner och lagstiftning inom äldreomsorgen

Biståndshandläggare har en mellanposition inom äldreomsorgen och har krav och förväntningar på sig från flera håll såsom från sin egen organisation samt utifrån samhället (Dunér, 2020). Biståndshandläggaren arbetar på uppdrag av nämnden och utför sitt arbete eftersocialtjänstlagen och de riktlinjer som kommunens socialnämnd har utfärdat. Vidare har biståndshandläggaren delegering av nämnden vilket gör att de har rätten att bedöma om den äldre ska få bifall eller avslag på sin ansökan om bistånd (Amundberg, 1998). Här nedan beskrivs värdegrunden i socialtjänstlagen inom äldreomsorgen:

SoL 5:4: Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra (Lag 2010: 427).

Vad som menas med ett värdigt liv är att den äldre ska ha rätt till privatliv och kroppslig integritet, självbestämmande, individanpassning och delaktighet samt få god kvalitet på omsorgen och ett gott bemötande. Med välbefinnande menas att den äldre ska kunna känna trygghet och meningsfullhet (Carlsson, Nilsson, 2011).

Lagstiftning Lex Sarah, 24 a § LSS innehåller rekommendationer om vilka allvarliga missförhållanden som ska anmälas och beskrivs som:

såväl aktiva handlingar som försummelser som innebär eller har inneburit ett allvarligt hot mot eller har medfört allvarliga konsekvenser för enskildas liv, personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa (SOSFS 2011:5).

I Sverige har det under många år diskuterats om att införa en lag om anmälningsplikt vid misstanke om att en äldre person utsätts för våld, likt den anmälningsplikt som finns angående barn som far illa (Ekström, 2016) men en sådan lagstiftning finns inte idag och Lex Sarah berör enbart de äldre som är brukare inom vård och omsorg.

Regeringen presenterade 2014 en nationell strategi om våld mot äldre som utgick från Toronto Deklarationens definition. Syftet var att öka medvetandet om våld mot äldre, samt att inspirera kommunerna till en ambitionshöjning och kvalitetsförbättring gällande att förebygga, upptäcka och hantera ärenden där det förekommer våld mot äldre inom vård och omsorg. Vidare fick Socialstyrelsen i och med strategin i uppdrag att ta fram ett utbildningspaket och genomföra konferenser i samtliga län. Detta uppdrag ersattes dock av ett annat 2015 då Socialstyrelsen fick i uppdrag att ta fram en utbildning för våld mot äldre kvinnor och män inom vård och omsorg (NCK, 2016).

Sveriges kommuner har ansvar att definiera mål som är uppföljningsbara i arbetet med våld i nära relation. Kommunerna ska även informera invånarna om vilka olika stödjande insatser som finns. Utöver detta har de även krav att bedöma risken för de individer som har utsatts eller utsätts för våld. Till slut ska kommunerna reflektera kring utbudet av insatser samt om de motsvarar individens behov (Hjalmarsson, 2015).

2:2 Handlingsutrymme och kompetens inom biståndsbedömning

I boken *Perspektiv på ålderism* finns det ett kapitel skrivet av Glenn Möllergren (2021) som tar upp ålderism i kommunala riktlinjer. Möllergren beskriver att majoriteten av de svenska kommunerna tillämpar detaljerade riktlinjer i besluten för vilka insatser inom äldreomsorgen som kan beviljas. Vidare framgår det att riktlinjerna går i linje med de insatser som finns samt att det är utbudet som styr vilka insatser som ges och inte brukarens behov. Kommunernas insatser täcker inte alla typer av mänskliga behov utan det är framför allt de behov som ses som typiska och samhälleligt förväntade hos de äldre som förekommer. De behov som är avvikande eller ovanliga förekommer inte alls.

I en artikel skriven av Lisa Lundberg och Åke Bergmark (2018) undersöks i vilken utsträckning som socialarbetare inom individ och familj kommer i kontakt med våld i nära relationer samt hur förberedda de är att hantera dessa ärenden, exempelvis genom självupplevd kompetens. En grupp av de svarande uppgav att de hanterade ärenden där de förekom våld i nära relationer tre till fyra gånger i månaden medan andra svarade att de enbart stötte på det en gång om året eller mindre. Variationen på svarsfrekvensen kan delvis förklaras att i vissa kommuner där respondenterna arbetade fanns socialarbetare som huvudsakligen arbetade med våld i nära relationer vilket kan ha ökat antalet ärenden. När det kommer till socialarbetarnas självupplevda kompetens i artikeln var variationen stor. Deras självförtroende att hantera ärenden där det förekom våld i hemmet varierade och där fanns ett positivt samband mellan självupplevd kompetens och yrkeserfarenhet. Vidare hittades ett samband där socialarbetare som hade hög självupplevd kompetens, utbildning kring våld i nära relationer samt där det fanns administrativa rutiner för våld i nära relationer, i större utsträckning frågade brukarna om våldsutsatthet. Lundberg och Bergmark (2018) menar att organisationer som strävar efter att i större utsträckning fånga upp och ge stöd till våldsutsatta därför borde gynnas av att öka socialarbetarnas kompetensnivå samt införa rutiner i organisationen.

Vikten av kunskap är något som även lyfts i rapporten *Våld mot äldre kvinnor – en forsknings- och kunskapsöversikt* (NCK, 2016) som beskriver att en förutsättning för ett professionellt bemötande med en våldsutsatt präglas av respekt, att den yrkesverksamma både har kunskap och kompetens om våld mot äldre kvinnor samt om våldets olika processer. Bristande kunskap hos de yrkesverksamma samt de stereotypa föreställningarna om att äldre inte utsätts för våld kan medföra att våldsutsatta inte får ett professionellt bemötande eller det stöd de behöver. Vidare beskrivs att många äldre varken berättar om- eller söker hjälp då de blivit utsatta för våld. I en europeisk studie beskrivs att det är äldre kvinnor som i minst utsträckning berättar om sin utsatthet då det enbart var 37,2 % som berättat om det. Därför bör yrkesverksamma, både inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården rutinmässigt fråga äldre kvinnor och män om deras erfarenhet av våld. De båda yrkesgrupperna har en stor och viktig roll i att identifiera våldsutsatthet bland äldre kvinnor och män, vilket betyder att personal måste vara observanta när det möter äldre personer, om de indikerar att de kan vara utsatta för våld.

Ayalon, Yechezkel (2013) undersökte i sin studie hur socialarbetare ansåg vad som är våld i nära relationer eller inte gällande kvinnor. Socialarbetarna fick läsa en av fyra olika vinjetter

utifrån ålder, typ av våld och vilken typ av intervention de skulle använda om de ansåg att det var våld. De fann i sin studie att socialarbetare tyckte att fysiskt våld är våld men hade svårare att definiera psykiskt våld som våld. De ansåg oftare att det var våld i nära relationer när det gällde en ung kvinna till skillnad från en äldre kvinna. Detta resultat visade att det finns en förvirring mellan tecken på våld och tecken på till exempel sjukdom och ålder. Det visade även att det kan vara så att socialarbetare kan ha föreställningar som speglar negativa, sociala attityder gentemot äldre, just på grund av deras ålder. Vilket gör att det inte ansåg att de äldre kvinnorna blev utsatta för våld utan de var bevis på försämring som hänger samman med det vanliga åldrandet.

2:3 Våld mot äldre

I boken *Socialt arbete med äldre* beskriver Jönsson och Harnett (2015) två typer av försummelse där den första är aktiv försummelse som är en medveten handling och där den andra är passiv försummelse som handlar om en persons oförmåga. Det kan finnas flera olika fall av försummelse, därav kan åtgärderna vara väldigt varierande. Det första skildrar våld i ett parförhållande där en av parterna slår den andra, där våldet har pågått sedan paret varit unga. Det andra skildrar där det kan finnas långvariga konflikter och sociala problem i familjen, exempelvis där ett vuxet barn bor hemma och själv varit utsatta för våld och som nu utsätter sina föräldrar. Det sista beskrivs som att våld sker på grund av frustration eller som en del av en demenssjukdom, där en av parterna hotar den andra eller inte orkar själv på grund av ålder och utmattning. Enligt författarna är det vanligt att när yrkesverksamma kommer in i bilden tenderar de att se det sista fallet och inte det första. Det finns personer som agerar ut mot sin partner i ilska på grund av utmattning eller okunskap, som behöver stöd och avlastning medan de finns andra som utövar våld och hävdar att den anhöriga är krävande och besvärlig för att slippa att ta ett personligt ansvar (ibid).

Det finns även olika försvårande faktorer när det kommer till våld i nära relationer gällande äldre kvinnor. Den första faktorn är hur den äldre generationen tidigare arbetade, där kvinnan yrkesarbetat i mycket mindre utsträckning än mannen. Kvinnan är då i många fall ekonomiskt beroende av sin make, eftersom hon inte har en rimlig inkomstpension. Den andra faktorn är att samhället har förändrats och ojämlikheten mellan könen tidigare var större, vilket kan påverka förekomsten och synsättet mot våld i nära relationer mellan olika generationer (Jönsson, & Harnett, 2015). Detta är även något som lyfts i rapporten *Våld mot äldre kvinnor –*

en forsknings- och kunskapsöversikt (NCK, 2016) som vidare skriver att stereotypa föreställningar och bristande kunskap bland de yrkesverksamma som möter våldsutsatta äldre kvinnor kan försvåra för dessa kvinnor att söka hjälp och bryta upp.

Hur utbrett problemet är, är svårt att säga men de fall som blir kända brukar beskrivas som "toppen på isberget". I nationella studier brukar det anges att en till åtta procent av den äldre befolkningen är utsatta för våld och omfattningen påverkas bland annat av hur problemet avgränsas. Det kan även vara svårt att säga något med säkerhet utifrån de enkätundersökningar som har gjorts då många av de som utsätts har omfattande hälsoproblem och inte kunnat besvara enkäten samt att det finns skam kring att vara utsatt för våld och därför tigger personen om det. I en kartläggning gjord av Brottsofferfonden visas att äldre kvinnor har mer erfarenhet av våld jämfört med män efter att de fyllt 65 år. Kvinnornas våldserfarenhet var 16 procent jämfört med 13 procent för männen. Det gick även att se att kvinnor i större utsträckning utsattes för grovt och upprepat våld och det var även i stort sett enbart kvinnor som utsattes för sexuellt våld (Jönsson, Harnett, 2015).

Vem som kommer i kontakt med problemet, hur det upptäcks och vad för stöd och hjälp som kan erbjudas beror på vad för slags våld det rör sig om. Förutom att kommunen har ett allmänt ansvar för de äldres omsorg, vilket preciseras i socialtjänstlagens femte kapitel har de även ett särskilt ansvar för att ge stöd och hjälp till personer som utsatts för brott. Socialstyrelsen (2014b) har tagit fram utbildningsmaterial om våld mot äldre som tar upp problemets karaktär samt hur det kan upptäckas och vad som kan göras. Detta utbildningsmaterial heter *Blånader och silverhår* som bland annat tar upp att den yrkesverksamma ska vara ett stöd och motivera till att göra en polisanmälan, ge stöd och praktisk hjälp. Det kan även handla om att ge stöd till den som utövar övergrepp där det rör sig om stress i en omsorgsrelation eller att erbjuda behandling för att kunna bryta personens destruktiva beteende (Jönsson, Harnett, 2015).

Vidare beskriver Jönsson och Harnett (2015) att precis som i ärenden där det förekommer psykisk ohälsa eller missbruk så är det även svårt att upptäcka och ingripa när det förekommer våld i nära relationer. Det beror bland annat på stereotypa föreställningar om äldre samt att kännetecknen och symptom för våld även kan vara kännetecknen för annat. Vanliga tecken på att personen utsätts för våld är blåmärken eller andra skador, oro, depression eller förvirring. Utöver detta finns det även en rad sociala indikationer såsom att personen isolerar sig eller att personen upplevs som rädd eller orolig i mötet med andra människor. Som socialarbetare är det av vikt att känna till vanliga kännetecknen samt ha beredskap för att våld förekommer. Detta

eftersom socialarbetaren ska kunna se kännetecknen och symptom och ha en förståelse för att dessa kan vara möjliga signaler för att det förekommer våld. Vidare beskriver författarna (2015) att det är även av vikt att socialarbetarna för diskussioner i arbetsgruppen om ämnet och om sina egna värderingar. Åtgärder för att minska och förebygga övergrepp kan göras på en strukturell nivå genom att arbeta med samhällliga maktförhållanden och attityder både mot äldre samt mot kvinnor. Genom att ha en underordnad position i samhället eller ett lågt värde som äldre ökar risken för övergrepp. Vidare så minskar även våld i nära relationer mot äldre där andra än de anhöriga ger hjälp och stöd till den äldre. När det kommer till hur organisationer och myndigheter kan arbeta för att minska eller stoppa våld handlar det om att visa på att våldet existerar, samordning, utbildning samt att skapa handlingsplaner och arbeta utifrån dessa.

3. Teoretiska utgångspunkter

Studiens teoretiska ramverk utgår ifrån socialkonstruktivism samt begreppen handlingsutrymme och ålderism. Socialkonstruktivism ger oss en möjlighet att belysa hur synen på äldre och åldrande påverkas av samhällets stereotypa föreställningar. Handlingsutrymmet ger oss en möjlighet att förklara intervjupersonernas möjligheter och begränsningar i arbetet med våld i äldres nära relationer. I sökprocessen efter tidigare forskning samt i studiens intervjuer framkom det ett mönster som kunde utläsas med hjälp av ålderism vilket gjorde att vi valde att tillföra denna teori i studien.

3.1 Socialkonstruktivism

I boken *Socialgerontologi* (2013) beskrivs att socialkonstruktivismen har sitt ursprung i Meads symboliska interaktionism, Luckman och Bergers fenomenologi samt Garfinkels etnometodologi. De forskare som arbetar inom denna tradition använder sig många gånger av hermeneutisk metod, vilket innebär att tolkningar görs för att undersöka den enskilda personens beteende och handlingar inom olika strukturer och sammanhang. När det kommer till det socialkonstruktivistiska perspektivet inom gerontologi läggs vikt på förståelsen av upplevelser som är kopplat till ålder samt till åldrandeprocesser som påverkas av både sociala strukturer och definitioner. Vidare fokuserar dessa teorier på tre olika dimensioner av åldrande som socialt fenomen, vilka är; individen i olika sociala sammanhang, individuella uppfattningar och sociala interaktioner samt hur individers liv påverkas av stigande ålder. Det handlar bland annat om vilka faktorer i samhället som påverkar åldrandeprocessen och den enskildes upplevelse av åldrandet. Det handlar även om stereotypa föreställningar om äldre och vilka etiketter som sätts

på äldre personer av samhället. Det kan bland annat vara att det sätts etiketter på äldre som beskriver dem som asexuella, beroende eller att de har bristande kompetens och vidare hur dessa etiketter påverkar de äldres självbild eller hur det skapar möjligheter eller begränsningar för de äldre (Bengtson, Burgess, Parrott & Marby, 2013).

Det socialkonstruktivistiska perspektivet har en relevans för vår studie då vi kan belysa hur synen på äldre och åldrandet påverkas av samhällets stereotypa föreställningar, såsom att äldre inte utsätts för våld. Vidare kan teorin även belysa hur samhällets strukturer och stereotypa föreställningar påverkar organisationens insatser, rutiner och riktlinjer. Detta i sin tur påverkar biståndshandläggarnas handlingsutrymme.

3:2 Handlingsutrymme

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver att allt socialt arbete är organiserat utifrån olika principer. Det är både organisationen och den organiseringen som sker utifrån de institutionaliserade uppfattningarna som medverkar till att skapa handlingsutrymmet. Vidare är det både de administrativa och de tankemässiga ramarna som påverkar vad som blir möjligt att göra inom socialt arbete. Hur den yrkesverksamma väljer att använda sitt handlingsutrymme beror bland annat på de traditioner som finns, den professionalitet som man själv och yrkesgruppen har, vad som sker i samspelet med dem man möter samt vem den anställda själv är som person.

Vidare beskriver författarna (2008) hur den yrkesverksamma utvecklar sin yrkeskompetens skiljer sig åt. Det kan innefatta både teoretisk och praktisk kunskap och utvecklas både av en systematiskt uppbyggd kunskap samt av en reflekterande praktik. Det ställs allt högre krav på professionalisering och utbildning på att yrkesverksamma ska ha kompetensen för att möta klienterna som är i behov av stöd och hjälp av samhällets sociala institutioner. Genom att ha en socionomexamen sätts förväntningar på att denna person har formell kompetens för att kunna genomföra socialt arbete. Utöver den formella kompetensen behövs även reell kompetens vilket är sådan kunskap och förmågor som den enskilde har med sig från icke-formell utbildning. Det kan exempelvis röra sig om kunskap genom att själv ha varit en klient eller genom arbetslivserfarenhet som kan omvandlas till kvalifikationer inom socialt arbete. Det är även möjligt att få reell kompetens genom att vara yrkesverksam samt genom handledning av arbetskollegor. För att sedan kunna arbeta på ett effektivt sätt krävs en förmåga att kunna möta klienter och bygga relationer och detta är något som man dels kan lära sig genom utbildning

men som även bygger på vissa personliga egenskaper hos den enskilde. Socionomutbildningen förbereder för att kunna förstå och lösa vissa situationer men det är genom yrkeslivet som socionomen får erfarenhet, interna vidareutbildningar och handledning som gör att kunskaperna fördjupas och kompletteras (Svensson, Johnsson & Laanemets, 2008). Inom socialt arbete är kunskapsutvecklingen en ständig process som aldrig har något slut - man blir med andra ord aldrig fullärd. Den gemensamma kunskapsbasen som finns på arbetsplatsen spelar en viktig och stor roll. Det handlar om erfarenheter, handlingar, om människors levnadsvillkor samt om sociala, organisatoriska och samhälleliga sammanhang och villkor. I sin tur menar författarna (2008) att kunskapen är en bas för den enskilde socialarbetaren för hur handlingsutrymmet används.

Som nämnts ovan så är allt socialt arbete organiserat utifrån olika principer och det är både de administrativa och de tankemässiga ramarna som påverkar vad som blir möjligt att göra inom socialt arbete vilket i sin tur även påverkar den yrkesverksammas handlingsutrymme (Svensson, Johnsson & Laanemets, 2008). Det har även blivit ett ökat intresse för att samverka och samarbeta med andra professioner och utgångspunkterna för detta intresse ligger i mer eller mindre politiskt styrande direktiv, ekonomiska och professionella fördelar men även för att på ett mer effektivt sätt kunna hjälpa personer som är i behov av stöd och hjälp. Socialarbetaren får rollen som "spindeln i nätet" i samverkan och samarbetet med andra professioner och en allmän utbredd inställning är att det är till stor hjälp med samverkan och samarbetet för att kunna skapa en helhetsbild (Ibid).

Handlingsutrymmet har en relevans för vår studie då vi är intresserade av att se på vilka möjligheter och begränsningar biståndshandläggarna har för att hjälpa våldsutsatta äldre. Om man ser handlingsutrymmet som en box, vad finns det för verktyg i boxen, såsom rutiner, riktlinjer och kompetens, och vilken kunskap har biståndshandläggarna för att använda dessa

3:3 Ålderism

Håkan Jönsson beskriver i boken *Perspektiv på ålderism* (2021) att diskriminering och stereotypa föreställningar av äldre har dokumenterats ända sedan antik tid. Beskrivningarna av äldre har varierat mellan vördnad, ömkan och förakt. Begreppet *ageism* grundades ganska sent och vanligen ses psykiatrikern Robert Butlers artikel "Age-ism: Another form of bigotry" som publicerades 1969 som starten för det akademiska intresset av problemet (Bigotry översätts till

intolerans men även som trångsynthet och fördomar). I sina definitioner drog Butler paralleller mellan ålderism, rasism och könsförtryck.

Håkan Jönsson (2021) beskriver att gerontologen Lars Andersson brukar ses som den personen som introducerade det svenska begreppet ålderism i slutet av 1990-talet och han har även skrivit en bok om fenomenet. Andersson definierar ålderism som:

Fördomar eller stereotypa föreställningar som utgår ifrån en människas ålder och som kan leda till diskriminering (citerad i Jönsson, 2021).

Vidare beskriver författaren (2021) bland annat exempel på att ålderism kan handla om att äldre inte uppmärksammas i medias rapportering samt att det finns en stereotyp bild av äldre som sjuka, ensamma, förvirrade, asexuella och beroende.

Vanligtvis handlar forskning kring ålderism om negativa föreställningar mot äldre, vilket går i linje med Butlers definition som nämnts ovan. Enligt andra forskares definitioner kan ålderism handla om ålder under hela livsloppet. Exempelvis så kan det handla om ålderism när en 25-årig kvinna blir kallad för "lilla flickan" eller när en 45-åring har svårt för att få arbete inom ett visst yrke. Vårt samhälle är ordnat utifrån ålder och just eftersom vi har ett sådant samhälle döljs många förekommande fall av ålderism. Dock så är det nog många som skulle säga att de inte vill ha ett samhälle där det finns en fri ålder för exempelvis giftermål eller för att gå i pension (Jönsson, 2021). När ålderism avgränsas till att enbart handla om äldre finns flera tänkbara definitioner. Butler beskriver en slags grundform där ålderism beskrivs som:

En process av systematisk stereotypisering och diskriminering av människor på grund av att de är äldre (Jönsson, 2021).

Andra forskare har föreslagit komplexa definitioner där tanken är att kunna fånga upp olika former av ålderism som kan förekomma på mikro-, meso-, och makronivå samt som kan uttryckas både som positiva och negativa aspekter. På makronivå kan det handla om diskriminerande lagstiftning eller kulturellt etablerade stereotyper. På mikronivå kan det handla om att människor har stereotypa föreställningar om att äldre är svaga och bräckliga vilket leder till att de känner ömkan och medlidande och därför agerar sympatiskt och vänligt mot äldre. Ett sådant beteende kan leda till både negativ och positiv särbehandling. Problemet kan även ha en subjektivt upplevd karaktär eftersom två personer kan ha olika uppfattningar om sin utsatthet

och utöver det så måste även ålderismen ses som ett integrerat problem tillsammans med andra maktrelationer (Jönsson, 2021).

Ålderism har en relevans för vår studie då vi upptäckte under studiens gång ett återkommande mönster av ålderism. Med begreppet kan vi belysa hur stereotypa föreställningar kan förekomma inom gerontologiskt socialt arbete både på makro- och mikronivå.

4. Metod

I avsnittet nedan presenteras studiens tillvägagångssätt gällande metodologiska överväganden. Vi kommer presentera val av metod, insamlingsförfarandet, urval, metodens tillförlitlighet och äkthet, bearbetning/analys samt etiska överväganden och förförståelse.

4:1 Val av metod

Som socionomstudenter intresserar vi oss för att få kunskap om samhället och hur människorna som lever i det påverkas. Arhne & Svensson (2015) menar att människor som bär upp samhällets funktioner och verkar inom det kan ge kunskap om hur samhället fungerar. Forskaren är beroende av andra människor för att kunna samla in empiriskt material inom kvalitativ forskning.

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod då syftet med studien är att få en djupare förståelse kring hur biståndshandläggare inom gerontologiskt socialt arbete påverkas av organisatoriska riktlinjer och rutiner i arbetet gällande våld i äldres nära relationer. Bryman (2018) menar att kvalitativ forskning antar ett tolkningssynsätt medan kvantitativ har ett naturvetenskapligt synsätt. När ett tolkningssynsätt används riktas fokus mot att få en förståelse av en individs uppfattning av ett specifikt fenomen och det är den sociala verklighet som individen befinner sig i som fenomenet baseras på. Det är ord och tolkningar som vikten läggs vid och inte på kvantifiering. En kvalitativ forskningsansats innebär i huvudsak ett induktivt förhållningssätt. Vi hade ingen hypotes i början av uppsatsen eftersom vi inte genomförde en kvantitativ studie.

4:2 Kvalitativa intervjuer

Studiens empiriska material samlades in genom att genomföra nio semistrukturerade intervjuer med biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Tillvägagångssättet valdes eftersom studiens syfte var att få en djupare förståelse kring hur biståndshandläggarnas påverkas av organisatoriska riktlinjer och rutiner i arbetet gällande våld i äldres nära relationer samt deras förståelse av fenomenets förekomst. Ett induktivt förhållningssätt gav oss en möjlighet att vara öppna för att se olika perspektiv och kunna vara flexibla. Vi hade inte kunnat få djupgående information om biståndshandläggarnas subjektiva syn genom att analysera tidningsartiklar eller dokument då vi inte hade kunnat ställa egna frågor och följdfrågor. Bryman (2018) förklarar att när en kvalitativ intervju genomförs läggs vikten på intervjupersonens ståndpunkter. Intervjun kan röra sig i olika riktningar eftersom det är vad intervjupersonen anser är viktigt och relevant som styr intervjun. I en semistrukturerad intervju används en intervjuguide (Bilaga 2), där olika teman behandlas. Intervjuguiden behöver inte följas ordagrant eller i en viss ordning då intervjupersonen har ett stort utrymme att själv forma intervjun och dess innehåll.

4:3 Urval

Vid vårt urval av intervjupersoner valde vi först att koncentrera oss på ett län i södra Sverige men vi fick sedan expandera sökandet efter intervjupersoner till ytterligare ett län samt en Facebook grupp som heter *Socionom*. Anledningen till att vi expanderade var att intresset från biståndshandläggare i det första länet till att medverka i studien var svalt. Facebookgruppen *Socionom* genererade inga intervjupersoner men genom att expandera sökandet till två län fick vi svar av nio biståndshandläggare som ville medverka i studien. I sökandet efter intervjupersoner kontaktades först enhetschefer eller kontaktcenter i kommunerna som Bryman (2018) kallar för nyckelpersoner, vilket är personer som fungerar som en första kontakt.

Nyckelpersonerna vidarebefordrade vårt mail till biståndshandläggarna som sedan kunde ta ställning om det vi ville delta i vår studie eller inte. Biståndshandläggarna fick ta del av vårt informations- och samtyckesbrev (bilaga 1) samt ge förslag på tid och datum för en digital intervju via plattformen Zoom. Vi efterfrågade biståndshandläggare inom äldreomsorgen, vilket gjorde att vi både fick svar från biståndshandläggare som arbetade med att planera hem brukare från slutenvården samt desom arbetade mot egna områden. Från början var tanken att intervjua de biståndshandläggare som jobbade med mer ”klassisk” biståndshandläggning mot ett hemområde men valet blev att inkludera även de som arbetar mot sjukhuset. Detta eftersom vi ansåg att det var relevant för vår studie på grund av att de arbetar med äldre men på ett annat

vis. Utifrån valet av olika biståndshandläggare blev urvalet ett målinriktat urval. Enligt Bryman (2018) innebär ett målstyrt urval att forskaren inte väljer ut deltagare till undersökningen slumpmässigt utan valet av respondenter väljs ut på ett strategiskt sätt eftersom de har en förståelse av en social företeelse som vill undersökas.

I studiens fall blev det strategiska valet biståndshandläggare inom gerontologiskt socialt arbete eftersom de kan beskriva sin egenupplevda förståelse för våld i äldres nära relationer samt hur deras kompetens som både inbegriper erfarenheter och kunskap påverkas av organisatoriska riktlinjer och rutiner i arbetet, som är studiens syfte att undersöka. Det finns både för och nackdelar med att använda olika metoder för att göra sitt urval av materialet. Det målinriktade urvalet har varit positivt på grund av att vi har fått intervjupersoner som har haft kunskap om det vi vill undersöka. Det som även har gynnat oss är att de har olika utbildning och kompetens inom våld i äldres nära relationer. Det finns även nackdelar såsom att vi inte har haft någon kontroll över vilka intervjupersoner som har fått ta del av vårt mail. Vi har inte tagit del av nyckelpersonernas urval av vilka biståndshandläggare som fick ta del av vårt mail. Detta har gjort att vi inte har kunnat påverka urvalet av intervjupersonernas kompetens, erfarenhet, ålder, kön eller andra faktorer som potentiellt skulle kunna påverka insamlingen av materialet.

4:4 Metodens tillförlitlighet och äkthet

För att bedöma kvaliteten i vår studie har Guba och Lincolns två kriterier använts, vilka är *tillförlitlighet* och *äkthet*. Tillförlitligheten omfattas av fyra delkriterier vilka är; *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* samt *möjlighet att styrka och konfirmera* (Bryman 2018).

Kvalitativ forskning handlar om djup förståelse och det empiriska materialet är subjektiva beskrivningar vilket medför att vi har en förståelse för att resultatet kan variera om studien utförs i såväl en annan miljö samt med andra intervjupersoner. Vårt mål har därför varit att ge en så detaljerad och nyanserad bild som möjligt av materialet för att läsaren ska få en möjlighet att bedöma studiens överförbarhet.

För att studien skulle nå en hög pålitlighet intogs ett granskande synsätt och det finns med en fullständig redogörelse för alla steg i forskningsprocessen såsom val av intervjupersoner, forskningsfrågor och beslut gällande analysen. Vi har även haft hjälp av vår handledare under processens gång, som granskat, gett feedback och bedömt kvaliteten på tillvägagångssätten som valts. Något vi ser skulle kunna påverka pålitligheten är urvalet av intervjupersoner. Möjligheten finns att de som ville ställa upp gjorde detta eftersom de har ett intresse för ämnet

vi undersökte, kände sig trygga med ämnet och hur de arbetar i ärenden där det förekommer våld vilket då kan ha påverkat både pålitligheten och överförbarheten.

För att säkerställa tillförlitligheten och möjligheten till att styrka och konfirmera har vi undvikit att låta personliga värderingar eller någon teoretisk inriktning påverka utförandet eller resultatet av studien. Det finns dock en förståelse för att det är omöjligt att nå en fullständig objektivitet i samhälllig forskning och att våra tidigare föreställningar och erfarenheter om våld i äldres nära relationer samt hur biståndshandläggare arbetar i dessa ärenden kan ha spelat in.

Äktheten bedöms i stora drag genom att se om undersökningen ger en rättvis bild om uppfattningar och åsikter av den grupp av människor som studeras samt om undersökningen bidragit till ökade eller nya insikter och kunskaper (Bryman, 2018).

I studien som genomförts har vi försökt ge en rättvis bild av både gruppen äldre som utsätts för våld i nära relationer samt en rättvis bild av biståndshandläggarnas yrke, handlingsutrymme och kompetens. Genom studien bidrar vi till ökade kunskaper om hur biståndshandläggarna kan arbeta och tänka för att upptäcka, ingripa och stödja våldsutsatta äldre samt bidrar till en ökad förståelse för problemet.

4:5 Bearbetning och analys

Rennstam och Wästerfors (2015) beskriver att det första som görs i en tematisk analys efter det empiriska materialet har transkriberats är att börja sortera och koda materialet. I denna del av processen tas både likheter och skillnader ut ur materialet vilket även kan göras med ett litet urval eftersom fokus läggs på att ta ut olika utdrag. Det handlar om att bli bekant med materialet samt att ha analytiska ögon vilket syftar till att jobba nära materialet, läsa rad för rad och skriva kommentarer i marginalen. Kodningen är en öppen process där materialet går igenom förutsättningslöst men efter ett tag börjar samma begrepp i olika varianter dyka upp och då börjar den fokuserade kodningen. Genom att sortera och koda materialet låser inte forskaren fast sig, utan kan fokusera både på likheter och skillnader i materialet samt sådant som skiljer sig från mängden. Författarna (2015) beskriver att nästa steg i analysen är att reducera materialet ytterligare för att få en god representation samt för att få en skärpa och koncentration. Det handlar om att plocka ut det som forskaren vill fokusera på och ta ut exempel från dessa delar, vilket betyder att allmänna begrepp kommer skapas. Det handlar om att ta de observationer som liknar varandra och lägga dem under samma begrepp. Begreppen finns inte där från början

utanskapas under analysens gång som sedan skapar olika teman. Det sista steget i analysen är att argumentera, det vill säga att självständigt kunna säga något om det fenomen som har studerats förhållande till tidigare forskning och teorier om fenomenet. Det gäller att argumentera med hjälp av sitt material och inte bara redovisa vad materialet säger. Detta görs genom att höja blicken och formulera det som hittats med hjälp av teoretiska begrepp (Ibid).

Efter varje intervju hade vi en diskussion om det som hade kommit upp under intervjun. Detta gjordes för att se vad vi båda hade uppfattat och tolkat av svaren som intervjupersonen gav. Desto fler intervjuer vi hade genomfört desto mer kunde vi diskutera och jämföra likheter och skillnader i intervjupersonernas svar. När alla intervjuer var genomförda transkriberades det inspelade materialet för att sedan börja sortera och koda vårt empiriska material. Vi började kodningen som en öppen process där vi tog ut olika meningar och färglade dessa. Efter hand upptäcktes olika återkommande begrepp som medförde att vi kunde samla in materialet under dessa begrepp. Under dessa olika begrepp kunde vi sedan se likheter och skillnader utifrån svaren av intervjupersonerna.

Efter den första kodningen var gjord reducerades materialet flertalet gånger för att få en bra skärpa och koncentration av det empiriska materialet. Vidare togs utdrag från texten som fångar upp olika vinklar och åsikter, för att få en god representation av biståndshandläggarna syn på våld i äldres nära relationer, riktlinjer och rutiner, handlingsutrymme samt självupplevd kompetens och förståelse för fenomenets förekomst. Tillvägagångssättet skapade tre olika teman och gjorde det möjligt att plocka ut likheter och skillnader i intervjupersonernas utsagor.

Det sista steget i tematiseringen var att gå igenom allt material för att säkerställa att intervjupersonernas utsagor skildrades på ett rättvist sätt och att de teman som skapats stämmer överens med det insamlade materialet. I avsnittet resultat och analys presenteras den sista delen i tematiseringen, vilket är argumentationen.

4:6 Etiska överväganden i undersökningen

I uppsatsen har biståndshandläggare intervjuats och när dessa intervjuer genomfördes har det varit av stor vikt att de forskningsetiska riktlinjerna följts. De riktlinjer som följts är "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" som är en rapport utgiven av Forskningsrådet (u.å.). Rapporten innehåller fyra grundläggande krav vilka är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet handlar om att de som är berörda av den aktuella forskningen får information om undersökningens syfte och hur undersökningen i stora drag kommer genomföras. Vidare handlar det om att ge information om att det är frivilligt att medverka och att informationen som samlas in enbart kommer användas till den aktuella forskningen. Det är även lämpligt att ge de berörda information om var och hur resultatet kommer att publiceras.

Samtyckeskravet innebär att det ska vara frivilligt att medverka i undersökningar där intervjupersonerna är aktivt deltagande, såsom i intervjuer och att det då krävs att inhämta samtycke. Intervjupersonerna har rätt att bestämma över sin medverkan samt rätt att bestämma om, hur länge och på vilka villkor de deltar. De har även rätt till att avbryta sin medverkan utan att detta orsakar negativa följder och om en intervjuperson i efterhand önskar bli struken ur materialet bör önskemålet tillgodoses så långt som möjligt.

Konfidentialitetskravet syftar till att intervjupersonernas uppgifter och personuppgifter ska skyddas så att obehöriga inte kan få tillgång till dem. Uppgifter skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sätt så att uppgifterna enbart kan identifieras av respondenten själv samt av forskaren.

Nyttjandekravet innebär att uppgifter som insamlats till en specifik studie inte får lov att ges eller användas till annat bruk.

Innan intervjuerna genomfördes fick intervjupersonerna ett informations- och samtyckesbrev (bilaga 1) per mail där de fick kort information om studiens syfte och en kort beskrivning av hur studien var tänkt att genomföras. I brevet stod där även om frivilligheten att medverka, anonymiteten samt att uppgifterna som lämnas under intervjun inte kommer användas till annat bruk. När vi träffade personerna för att genomföra intervjuerna diskuterades ovan nämnda krav innan intervjun påbörjades och vi var tydliga med att de när som helst under intervjun kunde välja att avstå från att svara på frågorna eller avsluta sin medverkan. Efter att samtliga intervjuer var genomförda skyddades intervjupersonernas uppgifter och personuppgifter så att ingen utomstående har kunnat få tillgång till dessa. I den färdiga studien går det heller inte för någon utomstående att identifiera någon av intervjupersonerna i texten och all insamlad empiri har enbart använts till vår studie samt förstördes då studien var klar.

4.7 Förförståelse

Under den verksamhetsförlagda utbildningen hade vi olika placeringar som vi tog inspiration ifrån när vi skulle välja ämne till uppsatsen. En av oss hade sin placering inom barn och familj och fick upp ögonen för våld i nära relationer medan den andra hade sin placering hos biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Båda hade en viss förförståelse inom området fast ur olika vinklar. Genom att handledaren fick ta del av vår förförståelse av fenomenet samt granskat studien under hela processen har risken att vår förförståelse har fått styra i olika delar av studien minskats. Vi ser snarare vår förförståelse som en tillgång för studien, exempelvis i utformningen av intervjuguiden.

5. Resultat och analys

Presentationen av resultat och analys är strukturerad utifrån tre huvudrubriker vilka framkom från den tematiska analysen av det empiriska materialet. I det första temat beskriver intervjupersonerna vilka rutiner och riktlinjer de har på sin arbetsplats för att hantera ärenden där det förekommer våld i äldres nära relationer. Det andra temat behandlas det praktiska arbetet med våld i äldres nära relationer där intervjupersonernas utsagor beskriver möjligheter och begränsningar i arbetet i ärenden där det förekommer våld. I det tredje och sista temat beskrivs synen på äldre där samhälls- och familjestrukturer samt försvårande faktorer som påverkar arbetet med våld i äldres nära relationer lyfts. Till sist presenteras en sammanfattning av studiens analys för att svara på studiens syfte och frågeställningar utifrån det empiriska materialet.

5:1 Synen på riktlinjer

Intervjupersonernas svar när de fick frågan om de ansåg att deras grundutbildning gett dem tillräckligt med kunskap kring våld i nära relationer varierade från att de inte hade fått någon utbildning alls till att utbildningen förberett dem väl. En stor majoritet (åtta av nio) ansåg att utbildningen inte var tillräcklig och att de hade behövts mer utbildning kring våld i nära relationer. Vidare framkom att fyra av nio av de intervjuade ansåg att kunskapen de besatt idag hade de fått genom vidareutbildning och att arbeta som biståndshandläggare. Samtliga var överens att det behövs mer utbildning i ämnet än den som ges i grundutbildningen. En av intervjupersonerna uttryckte:

Jag skulle väl vilja säga att det var väldigt lite äldre över lag på utbildningen, så gärna haft mer äldre över lag. Jag tänker att det var liksom, en föreläsning här, en

föreläsning där som liksom berörde äldre. Alltså äldre är en rätt så stor grupp i samhället som absolut behöver stöd, och på alla sätt egentligen. Jag kände under utbildningen att det var väldigt mycket fokus på barn och missbruk (intervjuperson 5).

Intervjupersonen i citatet belyser hur de äldre inte prioriteras i grundutbildningen trots att äldre, precis som alla andra grupper i samhället, behöver stöd och har olika slags problematik. Samtliga av de intervjuade lyfte bristen på utbildningen om våld i nära relationer, både över lag och specifikt om äldre. Detta går att koppla till socialkonstruktivism (Bengtson, Burgess, Parrott & Marby, 2013) då äldre inte inkluderas i ämnen såsom missbruk eller våld och genom att inte inkluderas får äldre etiketter att de inte har denna problematik.

När intervjupersonerna fick frågan om de kände att de hade den kompetens som behövs fullt ut för att ge stöd och hjälp till äldre som utsätts för våld i nära relationer var det en stor majoritet (sju av nio) som inte ansåg sig ha det idag. Samtliga av de som inte upplevde att de hade kompetens fullt ut hade nyligen gått eller skulle gå utbildning genom arbetsplatsen om våld i äldres nära relation.

I tidigare forskning (NCK, 2016) visar granskningar att kunskapen om våld i nära relationer inom äldreomsorgen är bristande. Vidare menar Lundberg och Bergmark (2018) att organisationer som vill fånga upp våldsutsatta borde öka kompetensnivån samt införa rutiner i organisationen. I samtliga sex kommuner som våra intervjupersoner arbetade i, hade de nyligen eller höll på att utbilda biståndshandläggarna i ämnet våld i äldres nära relationer vilket visar på att arbetsplatsen vill öka kompetensnivån och strävar efter att i större utsträckning fånga upp och ge stöd till våldsutsatta.

I fyra av de sex kommunerna som intervjupersonerna arbetar i hade biståndshandläggarna full delegation, vilket innebär att de har rätt att fatta beslut som dem finner lämpliga utifrån de rutiner och riktlinjer som finns. En av intervjupersonerna uttryckte dock att det är ett begränsat antal bistånd dem kan bevilja även om socialtjänstlagen är vid och inte sätter några begränsningar. De som inte har full delegation berättade att de rörde beslut gällande särskilt boende och korttidsplatser där besluten skulle gå via chef eller arbetsledare. Intervjupersonerna beskrev att de ändå hade ett stort handlingsutrymme och ett stort förtroende från sin chef samt att chefen fanns i bakgrunden för att ge råd och stöd.

Om biståndshandläggarna har full delegation eller inte påverkar deras handlingsutrymme även

om de har stort förtroende av sin chef eller arbetsledare. Sambandet mellan organisationens utformning och handlingsutrymme lyfts av Svensson, Johnsson & Laanemets (2008) som beskriver hur arbetet är organiserat utifrån olika principer samt organiseringen som sker, exempelvis genom administrativa ramar som påverkar vad som blir möjligt att göra. Intervjupersonen som lyfte att det finns ett begränsat antal bistånd som kan beviljas, kan kopplas tillbaka till Möllergrens (2021) förklaring om att det är utbudet som styr vilka insatser som kan ges och inte brukarens behov. Vidare tyder det även på att intervjupersonen har reflekterat över hur riktlinjerna begränsar biståndshandläggarens handlingsutrymme

Vad intervjupersonerna gav som svar för vad det finns för rutiner i deras kommuner för att arbeta förebyggande mot våld i äldres nära relationer varierade. Tre av nio uttryckte att de inte arbetade förebyggande överhuvudtaget medan en person lyfte att de kunde erbjuda trygga zoner såsom daglig verksamhet och avlösning. Vidare lyfte även tre av intervjupersonerna vikten av att våga ställa frågor i förebyggande syfte om något inte känns rätt även om det kan kännas obehagligt att ställa dessa frågor.

Hur intervjupersonerna beskriver att de arbetar förebyggande mot våld i äldres nära relationer hänger samman med kommunens rutiner och vilka insatser som finns. Möllergren (2021) beskriver att insatserna är utformade efter typiska och samhälleligt förväntade behov. Eftersom inte alla kommuner kunde erbjuda insatser i förebyggande arbete med våld i äldres nära relationer, tyder det på att insatserna inte är utformade för detta behov. Vidare handlar det om personalens yrkeskompetens vilket Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar innefattar både praktisk och teoretisk kunskap och utvecklas av en reflekterande praktik. Som nämnts tidigare har biståndshandläggare ett begränsat antal insatser som brukarna kan beviljas men med en god yrkeskompetens och en reflekterande praktik har en del av intervjupersonerna kunnat hitta möjligheter att ge ett tidigt stöd utifrån det de har att arbeta med.

Majoriteten (åtta av nio) av de intervjuade nämnde att de tror att förekomsten av våld är vanligare än vad de får vetskap om. Fyra av intervjupersonerna hade inte stött på våld i äldres nära relationer trots att tre av dem arbetat relativt länge inom yrket. En bidragande faktor blev att det var svårt för tre av dem att beskriva hur de arbetade och vilka rutiner som fanns för att upptäcka våld i äldres nära relationer. Den ena intervjupersonen uppgav att hen aldrig pratat eller frågat om våld med brukarna. Vidare beskrev samtliga av de intervjuade som inte stött på våld att det fanns en rutin för att hantera ärenden där det förekommer våld i nära relationer men att rutinen inte är så utförlig. En intervjuperson från en annan kommun uppgav att hen inte tycker att det är svårt att ställa frågor kring våld utan att det är brukarens svar samt hur hen ska agera efteråt som är det svåra. Två andra intervjupersoner beskrev att de inte frågar om våld

utan ställer mer öppna frågor eller pratar om faktorer runt omkring med brukarna. Vidare beskrev en annan av de intervjuade att hen inte ställer frågorna direkt till personen det berör utan till dennes anhöriga.

Tre av intervjupersonerna berättade att de öppet ställer frågor om våld till brukarna och det var även dessa tre som hade mest utbildning om våld. En av dessa personer beskrev:

Men att ställa frågan det är det som är mitt uppdrag, framför allt att ställa frågor och att våga vara obekvämt för att det kan vara det som gör att personen man har framför sig faktiskt öppnar upp sig kring den här situationen. Så man får vara väldigt uppmärksam, så får man gräva, forska mycket och inte vara rädd för att ställa frågan. Jag kan ställa den igen, men jag måste ju samtidigt respektera att du har gett mig ett svar. Du har sagt nej, och då finns det ändå där, men har jag inte ställt frågan så finns alla möjligheter (intervjuperson 1).

Som nämnt i tidigare forskning (NCK, 2016) lyfter även personen i citatet vikten av att ställa frågor kring våld för att kunna uppmärksamma problemet samt vikten av respekt i samtalet och att acceptera svaret som ges. Vidare beskriver Jönsson och Harnett (2015) att myndigheter kan arbeta för att minska eller stoppa våld genom att visa på att våldet existerar, samordna, utbilda samt skapa handlingsplaner och arbeta utifrån dessa. Åtta av nio intervjupersoner tror att våld existerar i större omfattning än vad som kommer till känna för biståndshandläggarna, trots det är det bara tre intervjupersoner som direkt frågar om våld till sina brukare. Detta går i linje med vad Jönsson och Harnett (2015) lyfter där det fall av våld som blir kända beskrivs som "toppen på isberget". Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver att det är positivt om den professionella har mer kunskap än bara formell kompetens, som personen exempelvis kan få genom arbetslivserfarenhet som kan omvandlas till kvalifikationer inom socialt arbete. Genom att ställa frågor om våld visar biståndshandläggare på att våldet existerar och att kommunen har en handlingsplan för hur våldet kan upptäckas. Det behövs både en grund från arbetsplatsen genom rutin och handlingsplan samt kompetens hos biståndshandläggare för att arbeta med våld i äldres nära relationer. De tre intervjupersonerna som inte har uppmärksammat eller stött på våld i äldres nära relationer i sitt arbete har därför inte kunnat samla på sig praktisk kompetens på detta vis.

De tre intervjupersonerna som ansåg sig ha bra rutiner på sin arbetsplats, utbildning kring våld i nära relationer och en självupplevd kompetens för att hantera ärenden där det förekommer våld var även dem som frågade brukarna om våldsutsatthet. Detta går i linje med Lisa Lundberg och Åke Bergmarks (2018) artikel där det framkom ett samband mellan hög självupplevd

kompetens för att hantera ärenden där det förekommer våld, utbildning kring våld i nära relationer samt rutiner på arbetsplatsen i större utsträckning frågade brukarna om våldsutsatthet. Vidare framkom även ett samband i artikeln (2018) mellan socialarbetares självupplevda kompetens och yrkeserfarenhet i att hantera ärenden där det förekom våld. Detta är dock inget vi ser ett samband på i vår studie, då två av de tre intervjupersonerna med självupplevd kompetens och med självförtroende att hantera ärenden där det förekom våld inte hade lång yrkeserfarenhet.

5:2 Möjligheter och begränsningar i det praktiska arbetet med äldre

Hur intervjupersonerna beskriver att de kan ingripa, ge stöd och hjälp när det förekommer våld i äldres nära relationer varierade. Två av intervjupersonerna upplevde att bedömningen av bistånd inte blir så fyrkantiga när det kommer till våldsärenden på grund av att deras chefer stöttar dem att ge bifall trots att kriterierna att bevilja insatserna inte är uppnådda. Tre av intervjupersonerna uppgav att de frågar den utsatta om de vill göra en polisanmälan. Majoriteten (sju av nio) av de intervjuade berättade att de kan erbjuda avlösning i hemmet eller en korttidsplats om de ser ett behov av att avlasta den som vårdar sin närstående eller för att separera makarna. En av intervjupersonerna som lyfte korttidsplats berättade att hen ser en brist i insatsen för en våldsutsatt eftersom personen inte kan få hjälp med att bearbeta vad hen har varit med om i form av samtalsstöd. De andra intervjupersonerna lyfte över lag att de äldre inte får samma möjligheter som yngre till skydd från sin förövare eller möjligheten till samtalsstöd. Två av de intervjuade nämnde förövaren där den ena menade att fokus borde ligga på förövaren medan den andra beskrev att förövaren kan erbjudas olika program för att lära sig hantera bakomliggande faktorer såsom ilska eller ångest. Två andra intervjupersoner beskrev hur den som vårdar sin anhörige bränner ut sig själv eftersom den så gärna vill ta hand om sin anhörige och inte ta emot hjälp från kommunen, vilket kan försvåras om andra familjemedlemmar bor långt ifrån eller om det inte finns annat nätverk runt omkring.

I utbildningsmaterialet *Blånader och silverhår* (Jönsson, Harnett, 2015) beskrivs att den yrkesverksamma ska vara ett stöd och motivera till att göra en polisanmälan, ge stöd och praktisk hjälp vilket tre av intervjupersonerna beskriver att de arbetar med samtliga områden. Majoriteten (sju av nio) beskriver att de arbetar med att ge stöd och praktisk hjälp men lyfter även vissa svårigheter i arbetet. Det är tillfälliga lösningar såsom korttidsplats samt att de äldre inte får stöd i form av samtal för att kunna bearbeta vad de varit med om. Den enda långvariga lösningen som lyftes var av en intervjuperson som beskrev att om där fanns behov av att separera makarna kunde eventuellt ett särskilt boende i kommunen erbjudas. Detta tyder på att

insatserna påverkas av samhällets stereotypa föreställningar vilket går i linje med Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) vilka menar att det sätts etiketter på äldre såsom att de inte utsätts för våld. Ingen av intervjupersonerna beskriver en långvarig lösning i ordinarie boende utan bara hjälp i form av särskilt boende trots att personen inte har ett så omfattande hjälpbehov. Trots detta så säger lagstiftningen:

(...)Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden (Lag 2010:427).

Detta kan visa på att insatserna inte är tillräckliga för att stödja äldre som utsätts för våld i sin relation då kommunerna inte kunde erbjuda insatser så att den våldsutsatta äldre kan få leva och bo självständigt under trygga förhållanden i ordinarie boende.

Samverkan med andra professioner är något som samtliga av de intervjuade lyfter på något vis. Det lyfts samverkan och samarbete med andra professioner som både möjliggör och begränsar deras arbete med våldsutsatta äldre. Intervjupersonernas kommuner är uppbyggda på olika sätt och en kommun hade nyligen tillsatt en tjänst för en samordnare för våld i nära relationer och en annan intervjuperson berättade att de hade en specifik enhet för våld i nära relationer. En intervjuperson beskrev att de hade ett team som träffas några gånger på ett halvår där personer från olika yrkesgrupper samlas och pratar om ämnet. Förutom samarbetet med andra enheter såsom individ och familj eller vuxengruppen, beskrev samtliga av de intervjuade vikten av att ha ett utvecklat samarbete med andra professioner såsom hemtjänstpersonal, hemsjukvård, arbetsterapeut, vårdcentraler och slutenvården. Det kan vara att en annan profession hör av sig och berättar om att de misstänker att det är något som inte stämmer men det kan även handla om att inhämta information, få råd och stöd eller att be dem vara uppmärksamma. Några (tre av nio) av intervjupersonerna berättar även att det är möjligt att kunna göra gemensamma hembesök med andra professioner och att det kan vara till hjälp i arbetet med våld i äldres nära relationer. En intervjuperson beskrev att det är svårare för hemtjänstpersonalen att prata om våld med brukaren eftersom de är hemma hos personen oftare och hjälper personen med sinvård och omsorg. Vidare uppgav samma intervjuperson att det är här som hans profession kommer in med bland annat samtalsmetodik. Tre av de intervjuade berättade att hemtjänstpersonalen är väldigt bra på att signalera om de upplever att det är något som inte stärrätt till, varav en beskrev:

Jag har ett annat ärende just nu där det är mycket tal om det, kvinnan är svårt sjuk och mannen är så slutkörd. Man blir lite rädd att han, ja att hans tålmod tryter för att han är så trött. De är rädda att han ska göra någonting (intervjuperson 9).

När det kommer till samverkan med andra professioner handlar det både om organisationens rutiner och riktlinjer, det praktiska arbetet men även om biståndshandläggarens kompetens. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver att det finns ett ökat intresse för samverkan mellan olika professioner vilket det finns politiska, ekonomiska och professionella fördelar med. Vidare kan personer som är i behov av stöd bli hjälpta på ett mer effektivt sätt, vilket bekräftas av våra intervjupersoner som i stor utsträckning ser samverkan som en möjlighet för arbetet med våld i äldres nära relationer. Vidare beskrivs av intervjupersonerna att biståndshandläggare behöver samverka med flertalet olika professioner för att kunna göra bedömningar, ta beslut samt att brukaren ska kunna få rätt stöd och hjälp. Detta bekräftas av Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) som beskriver att socialarbetaren har rollen som "spindeln i nätet" för att kunna skapa en helhetsbild i samverkan med andra professioner.

Samtliga av de intervjuade beskrev vikten av att ha en god samverkan med andra professioner men uppgav även att det fanns faktorer som inte fungerade felfritt, bland annat beskrev en:

Sen ibland är det ju lite svårt när de är båda aktuella inom vård och omsorg och socialtjänst och man ska samarbeta, även om man försöker, det kan ju vara lättare i en mindre kommun (intervjuperson 9).

Vad exakt som intervjupersonen menade var det svårt att samarbeta med en annan enhet då brukaren är aktuell hos båda enheterna utvecklades tyvärr inte. En annan intervjuperson beskrev liknande:

I en perfekt värld skulle det finnas ett team emellan en sjuksköterska, biståndshandläggare inom äldre och IFO. IFO för att titta på resurser och som sagt när det gäller boende, men jag behöver inte dem i kontakt med den enskilde utan jag känner att etablering och kontakt kan ske med oss biståndshandläggare och sjuksköterska som kan vara länken in då (intervjuperson 4).

Detta visar på att samverkan mellan olika enheter inte alltid fungerar såsom man hade önskat och bekräftar vad som skrivs i rapporten *Våld mot äldre kvinnor – en forsknings- och kunskapsöversikt* (NCK, 2016) som visar på brister i äldreomsorgen gällande intern samverkan kring våld i äldres nära relationer.

Samma intervjuperson som i föregående citat uppgav vidare:

Ja, många gånger får jag en känsla att till och med att man misstänker mycket inom vårdcentralen, primärvården men det är inte förrän det verkligen är påtagligt att något har inträffat som vi kopplas in (intervjuperson 4).

Såsom biståndshandläggaren uttrycker sig tolkade vi det som att hen anser att primärvården i för liten utsträckning påtalar att det finns tecken att där skulle kunna förekomma våld i nära relation. Om de hade signalerat även vid mindre händelser eller tecken så skulle det underlätta för biståndshandläggarna att fånga upp fler som är våldsutsatta, eller åtminstone tidigare. Detta går i linje med rapporten *Våld mot äldre kvinnor – en forsknings- och kunskapsöversikt* (NCK, 2016) som beskriver att personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvård måste vara observanta för tecken som visar på att de äldre kan vara utsatta för våld samt att de rutinmässigt borde fråga äldre om sina erfarenheter av våld. Återigen visar detta på vad Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) beskriver om att äldre tillskrivs etiketter att de inte utsätts för våld i sin relation. Det visar även på att professionerna måste arbeta för att få bort denna etikett, för att fånga upp och börja prata om våld.

5:3 Synen på arbetet med äldre

Hur intervjupersonerna tror att strukturerna påverkar äldre över tid svarade samtliga att många av deras brukare fortfarande är kvar i gamla strukturer, traditioner och könsfördelning exempelvis genom uppdelningen av vem som gör vad i hemmet. En av intervjupersonerna berättade att detta blir tydligt när det är en ensam person i hushållet, då den äldre ensamma mannen oftast behöver mer hjälp än en ensam kvinna. När det kommer till hur de beskrev sambandet mellan våld i nära relationer och strukturer uppgav en av de intervjuade:

Det finns ju någonstans i samhället nu ändå en norm, liksom som säger att man inte ska använda våld mot andra. Men på den tiden, att slå kvinnor eller barn var ju mer, det var ju lite så det var liksom. Och skedde det så pratade man liksom inte om det, det var bakom stängda dörrar och inom hemmets fyra väggar. Jag tänker att det var mycket som hände då, som ingen någonsin fick veta för att man inte prata om det liksom och det bär de med sig fortfarande tänker jag (intervjuperson 7).

Att det förekommer våld i nära relationer bland äldre som stannar inom hemmets fyra väggar

är något som även en av de andra intervjupersonerna beskrev och tillade att de äldre även påverkas av skuld och skam. Detta går i linje med vad Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) beskriver att äldres självbild påverkas av samhällets syn av äldre. Samhället hade och har idag en etikett att äldre inte utsätts för våld vilket i sin tur gör att äldre inte anser att de utsätts för våld i sin relation i kombination med strukturer.

Hur intervjupersonerna upplever att olika faktorer så som kön, ålder och sjukdom inverkar på våld i äldres nära relation var samtliga överens om att en kognitiv sjukdom kunde vara en försvårande faktor. Kognitiv sjukdom beskrevs av de intervjuade som en faktor till att våld startar eller eskalerar samt kunde försvåra utredningen för biståndshandläggaren. Två intervjupersoner beskrev även att de trodde att våld som sker när en av personerna lider av kognitiv sjukdom accepteras av partnern om de har levt länge tillsammans. Gällande ålder skilde sig svaren från att ålder inte spelar någon roll utan de är personens egen förmåga medan en annan ansåg att ålder påverkade eftersom äldre ofta är nedsatta i sin fysisk. Tre av intervjupersonerna nämnde att har det förekommit våld i relationen när paret varit yngre fortgår våldet och blir inte bättre utav att paret blir äldre. Fyra av de intervjuade pratade om problematiken kring att kunna erbjuda äldre våldsutsatta personer ett skyddat boende. Dessa boenden är ofta inte anpassade för äldre såsom tillgänglig miljö och hjälpmedel samt hjälp med vård och omsorg. När det gällde kön och hur män och kvinnor utsätter/utsätts för olika slags våld var intervjupersonerna oense. En ansåg att det är män som utsätter kvinnor, en annan uttrycker att det är vanligare att män utsätt och två ansåg att det var lika mellan könen. Intervjupersonerna var överens om att män utsätter kvinnor mer för fysiskt våld medan kvinnor utsätter män för psykiskt våld. Två av intervjupersonerna nämnde hur det kan ske en våldsöverflyttning när den ena partnern får en försämrad hälsa men att det även kan gälla att barn ger sig på sina föräldrar.

Samtliga intervjupersoner beskrev hur de uppfattar att äldre är kvar i traditionell könsfördelning gällande vem som gör vad i hemmet, vilket bekräftas av Jönsson och Harnett (2015) som vidare beskriver att de äldre strukturerna, såsom att kvinnan inte har arbetat i lika stor utsträckning som mannen är en försvårande faktor för våld. Vidare beskriver författarna (2015) enbart äldre

mäns våld mot kvinnor, vilket tre av intervjupersonerna inte upplever då de lyfter kvinnors våld mot män eller att båda könen utsätts i lika stor utsträckning. Samtliga av de intervjuade beskrev alla typer av våld som lyfts i Torontodeklarationens definition förutom sexuellt våld som enbart lyfts av en. De beskrev framför allt försummelse, både i den mening att neka partnern vård samt okunskap och oförmågan hos den anhöriga att ge den vård som behövs. Detta går i linje med Jönsson och Harnett (2015) som beskriver aktiv och passiv försummelse. Att intervjupersonerna inte lyfter sexuellt våld skulle kunna förklaras av de som Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) beskriver som att äldre inte ses som sexuella varelser på grund av stereotypa föreställningar.

När de intervjuade fick frågan om de tror att strukturerna kommer förändras och om detta kommer göra att det blir lättare att upptäcka våld svarade en:

Jag tänker att i samband med som strukturer ändras så kommer det vara enklare att upptäcka våld...det är allt fler personer som pratar om våld och det lyfts på ett helt annat sätt i dagsläget än vad det gjorde för kanske 10 - 20 år sedan. Och jag kan tänka mig att ju mer vi lyfter det, desto fler kommer att våga att öppna upp sig och säga vad de har varit med om (intervjuperson 6).

Detta citat lyfter vikten av att prata om våld. Däremot menar forskningen att det är de professionella som måste börja prata om våld i större utsträckning med dem personer de möter.

5.4 Socialkonstruktivism, handlingsutrymme och ålderism

Socialkonstruktivism kan utläsas i arbetet med våld i äldres nära relation vilket börjar med samhällets syn på äldre. Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) menar att samhället har stereotypa föreställningar om äldre och det sätts olika etiketter på äldre vilket i sin tur även påverkar de äldres självbild. I studien har vi kunnat se att intervjupersonerna är medvetna om att våld i äldres nära relationer existerar men däremot var det många av intervjupersonerna som inte hade uppmärksammat eller stött på våld i arbetet. Det är på grund utav hur samhället och därav organisationen som biståndshandläggarna arbetar i sätter en etikett på att äldre inte utsätts för våld. Detta i sin tur påverkar äldres självbild av våld och det kan även leda till skuld och skam för den äldre som blir utsatt. Socialkonstruktivism kan ses i kommunernas rutiner och riktlinjer där insatserna för äldre styrs av utbud och inte brukarens behov som Möllergren (2021) beskriver. Vidare är utbudet utformat efter samhälleligt förväntade behov hos den äldre befolkningen. Rutiner och riktlinjer, utbud av insatser samt personens egna värderingar och

förutfattade meningar påverkar biståndshandläggarnas handlingsutrymme. Detta styrks av Bengtson, Burgess, Parrott & Marby (2013) som beskriver individuella uppfattningar, individen i olika sammanhang samt hur individers liv påverkas av stigande ålder som tre dimensioner av åldrande som socialt fenomen.

Under studiens gång upptäcktes ett mönster av återkommande ålderism vilket gjorde att vi la till denna teori. I tidigare forskning (Saveman, 2010 och Jönsson, Harnett, 2015) nämns att det först på 1980-talet började det forskas specifikt om våld mot äldre. Innan dess fanns en föreställning om att vi åldras med harmoni och glädje samt att äldre inte blev slagna eller illa behandlade. Detta bekräftas ytterligare av Jönsson (2021) där en stereotyp bild av äldre ges som sjuka, ensamma, asexuella och beroende. Vidare beskriver Jönsson (2021) att ålderism kan upptäckas på makro- meso- och mikronivå. Detta kan exempelvis visas genom kulturellt etablerade stereotyper samt äldre kan ses som svaga och bräckliga vilket leder till att äldre bemöts med ömkan och medlidande. I studien uppmärksammades ålderism på makro- och mikronivå. På makronivå handlar det om samhällets stereotypa bild av äldre, exempelvis att de inte blir utsatta för våld vilket påverkat hur kommunernas riktlinjer inom äldreomsorgen är utformade. Detta blir tydligt eftersom våld i nära relation inte är ett samhällsligt förväntat problem bland äldre och har inte varit ett prioriterat område tidigare. Vidare tyder det på ålderism att insatser som kan erbjudas till yngre som utsätts för våld inte kan erbjudas till äldre. Detta i sin tur påverkar hur stort handlingsutrymme biståndshandläggarnas har att röra sig med. I studien ses även mönster av att ålderism på makronivå påverkar mikronivån. Flertalet av intervjupersonerna väljer att inte fråga om äldres våldsutsatthet vilket gör att även intervjupersonerna påverkas av samhällets stereotypa bild av att äldre inte utsätts för våld.

5:5 Sammanfattning

Vilka riktlinjer och rutiner finns som ökar eller begränsar biståndshandläggarna i arbetet med våld i äldres nära relationer?

I studien framkom att de tre arbetsplatser som hade bra rutiner för att arbeta med våld i äldres nära relationer ökade biståndshandläggarens möjligheter i arbetet där det förekommer våld. De tre intervjupersoner som hade rutin på att fråga brukaren om våld samt att de arbetade förebyggande mot våld ökade möjligheten för att upptäcka och arbeta med våldsutsatta äldre. De begränsningar som framkommit i studien gällande rutiner och riktlinjer var framför allt bristande rutiner, begränsat antal insatser som handläggaren kan bevilja samt att

biståndshandläggare inte har någon rutin för att prata om våld med äldre. Vidare framkom att åtta av nio intervjupersoner anser att grundutbildningen inte ger en tillräckligt bra grund inom våld i nära relationer vilket visar på vikten av att ha bra rutiner och möjlighet till kompetenshöjning på arbetsplatserna.

Åtta av nio av de intervjuade uppfattar att det finns brister i de insatser som erbjuds och att de inte är anpassade för att kunna ge stöd och hjälp till äldre personer som utsätts för våld i sin relation. Vidare framkom att samtliga intervjupersoner ser både möjligheter och brister i samverkan med andra professioner. Detta på grund av hur organisationens rutiner och riktlinjer ser ut, vilket även i sin tur påverkar intervjupersonernas handlingsutrymme.

Hur beskriver biståndshandläggare sitt handlingsutrymme för att kunna handlägga ärenden där det förekommer våld i äldres nära relationer?

Det som framkom i studien hur biståndshandläggare beskriver sitt handlingsutrymme för att kunna handlägga ärenden där det förekommer våld i äldres nära relationer var att samtliga anser sig ha ett stort handlingsutrymme. Däremot hur intervjupersonerna använde sitt handlingsutrymme varierade både på grund av organisationens rutiner och riktlinjer samt personens kompetens att använda sig av det. De tre intervjupersonerna med hög självupplevd kompetens för att hantera ärenden där det förekommer våld arbetade i högre grad förebyggande och frågade brukarna om deras erfarenheter av våld. Däremot framkom det inte i studien att det fanns ett samband mellan lång yrkeserfarenhet som biståndshandläggare och att ha självförtroende att hantera ärenden där det förekom våld. I studien var det två av tre intervjupersoner som inte hade lång yrkeserfarenhet som hade hög självupplevd kompetens och självförtroende att hantera ärenden där det förekom våld.

Hur upplever biståndshandläggarna sina möjligheter och begränsningar i det praktiska arbetet med äldre som utsätts för våld i nära relationer?

I studien framkom det att intervjupersonerna ser möjligheter i det praktiska arbetet med äldre som utsätts för våld i sin relation. Två beskrevs bland annat att bedömningen inte är lika fyrkantig samt att de kunde agera snabbt för att erbjuda tillfälliga lösningar så som korttidsplats och avlösning i hemmet. Sju av de intervjuade ser även korttidsplats som en begränsning i det praktiska arbetet med äldre som utsätts för våld i sin relation då det framför allt är en tillfällig lösning som de kan bevilja. Intervjupersonerna beskrev att äldre inte erbjuds samma skydd som yngre personer eftersom skyddande boenden inte är anpassade för äldre.

I studien lyfts försvårande faktorer för att upptäcka och ingripa i ärenden där det förekommer våld i äldres nära relationer vilket begränsar biståndshandläggaren i sitt praktiska arbete. Intervjupersonerna, samt tidigare forskning, lyfter att många äldre har levt med våld i nära relation långt innan de blev aktuella för äldreomsorgen. Vidare ser intervjupersonerna strukturen på äldres relationer och ålder, kön och sjukdom som faktorer som kan försvåra arbetet med våld i äldres nära relationer.

6. Avslutande diskussion

Innan vi påbörjade studien fanns förutfattade meningar hos oss om att äldre personer som lever i en relation där det förekommer våld inte uppmärksammas inom äldreomsorgen. Detta bekräftas i tidigare forskning och även i hög grad av intervjuerna med biståndshandläggarna eftersom fyra av nio av de intervjuade inte hade hanterat ärenden där det förekommer våld samt genom att sex av de intervjuade inte frågar eller pratar om våld med brukarna. Många av intervjupersonerna hade lång yrkeserfarenhet av gerontologiskt socialt arbete vilket gjorde att vi blev förvånade över hur få av de nio intervjupersonerna som hade hanterat ärenden där det förekom våld i äldres relationer. Är inte våld i nära relationer så utbredd problem som bland yngre generationer eller är det så att det inte uppmärksammas? Mycket tyder på att arbetet med våld i äldres nära relationer inte varit prioriterat, att det finns för dåliga rutiner samt för låg kunskap om ämnet bland yrkesverksamma. Däremot blev vi positivt överraskade av att många kommuner verkar arbeta för uppmärksamma och förbättra arbetet med våld i äldres nära relationer. Som nämnts i tidigare forskning skriver Ekström (2016) att det i många år har pågått en debatt om att införa en anmälningsplikt likt den som finns för barn som far illa. Som beskrivits tidigare så är majoriteten av de som är brukare av hemtjänstinsatser över 80 år (Saveman, Åström, Bucht, Norberg, 1999) samt att Lex Sarah (SOSFS 2011:5) berör bara de äldre som har insatser från äldreomsorgen. Genom en sådan anmälningsplikt anser vi att fler äldre som utsätts för våld i sitt hem skulle kunna fångas upp i ett tidigare skede. Vi tror även att det skulle innebära att äldre som utsätts för våld i nära relation hade kunnat få en mer långsiktig hjälp än att bli erbjuden korttidsplats eller särskilt boende i den egna kommunen. Vidare tror vi även att en anmälningsplikt skulle innebära att biståndshandläggare hade pratat och frågat mer om äldres erfarenheter av våld.

När vi genomförde intervjuerna med biståndshandläggarna upptäckte vi hur intervjupersonerna resonerade kring möjligheter och brister i samverkan med andra professioner, specifikt inom den egna organisationen, vilket vi anser hade varit intressant att forska vidare om. När vi sökte

efter relevanta artiklar och rapporter till studien uppmärksammade vi att mycket fokus låg på mäns våld mot kvinnor samt äldre kvinnor. Eftersom en av intervjupersonerna lyfter att hen anser att äldre män är mer utsatta för våld i nära relationer, samt två av intervjupersonerna pratade om våldsöverflyttning anser vi även att det hade varit intressant att forska mer om detta ämne.

7. Litteraturlista

Offentligt tryck

SFS 2010:427 *Särskilda bestämmelser för olika grupper, äldre människor*

SFS 2012:776 *Särskilda bestämmelser för olika grupper, brottsoffer*

SOSFS 2011:5 *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah*

Litteratur

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015) *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) Handbok i kvalitativa metoder.* Malmö: Liber

Amundberg, Christina (1998) *Biståndsbedömning och handläggning i äldreomsorgen.* Smedjebacken: Smegraf

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder.* Tredje uppl. Malmö: Liber

Bengtson, L. Vern, Burgess O. Elisabeth, Parrott, M. Tonya & Mabry J. Beth (2013) *Ingenting är mer praktiskt användbart än en god teori.* I Andersson, Lars (Red.), *Socialgerontologi 2.* uppl. Lund: Studentlitteratur AB

Carlsson, Thomas & Nilsson, Ann (2011) *Social dokumentation i praktiken - en handbok med övningar* Stockholm: Gothia Fortbildning AB

Dunér, Anna (2020) *Biståndshandläggning inom äldre omsorgen - villkor och dilemman.* Lund: Studentlitteratur

Ekström, Veronica (2016) *Det besvärliga våldet: Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer.* Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier

Jönsson, Håkan & Harnett, Tove (2015) *Socialt arbete med äldre.* Stockholm: Natur och Kultur

Jönsson, Håkan (2021) Introduktion till antologin. I Jönsson, Håkan (red) *Perspektiv på ålderism*. Lund: Social Work Press

Moser Hällen, Linn. & Sinisalo, Evelina (2018) Boken syfte, målgrupp och upplägg, I Sinisalo, Evelina. & Moser Hällen, Linn. (red.) *Våld i nära relationer socialt arbete i forskning, teori och praktik*. Stockholm: Liber

Möllergren, Glenn (2021) Vem bestämmer när det är läggdags. I Jönsson, Håkan (red) *Perspektiv på ålderism*. Lund: Social Work Press

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) Att analysera kvalitativt material. I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red) (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Saveman, Britt-Inger, Åström, Sture, Bucht, Gösta & Norberg, Astrid (1999) Elder Abuse in Residential Settings in Sweden. *Journal of Elder Abuse & Neglect*. 1999(10):1-2

Svensson, Kerstin & Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008). *Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*

Världshälsoorganisationen (2002) *The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse*. Geneve: World Health Organisation

Yechezkel, Rachely & Ayalon, Liat. (2013) Social Workers' Attitudes towards Intimate Partner Abuse in Younger vs. Older Women. *Journal of Family Violence*. 28:4

Rapporter

Abrahamsson, Marianne, Hydén, Lars-Christer och Motel-Klingebiel, Andreas (2017) *Vem är den äldre? Äldrebilder i ett åldrande Sverige*. Rapport/Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande. Stockholm: Regeringskansliet Kommittéservice S2015:03 URL:

http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2015/10/Rapport-Vem-%C3%A4r-den-%C3%A4ldre_Webb.pdf Hämtad: (2021-04-21)

Hjalmarsson, Ingrid (2015) *Att arbeta med våld i nära relationer - En beskrivning av och erfarenheter från projektet Freda inom omsorgen om äldre och funktionsnedsatta*, Region Gotland. Stockholms läns: Äldrecentrum ISSN 1401-5129 URL: [https://kvinnofrid.nu/PDF/Referenslitteratur/Gotland_att_arbeta.pdf] Hämtat: 2021-04-20

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2016) *Våld mot äldre kvinnor – en forsknings- och kunskapsöversikt*. URL: [<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/sokresultat-kunskapsbanken/?id=1272&librisId=&swepubId=>] Hämtat: 2021-04-20

Saveman, Britt-Inger (2010) *Våld i nära relationer bland äldre*. I Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK (2010) *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. Uppsala universitet Akademiska sjukhuset URL: [<http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/492/nck-rapport-att-fraga-om-valdsutsatthet-som-en-del-av-anamnesen-2010-4.pdf>] Hämtat: 2021-04-20

Bilaga 1: Informationsbrev och samtycke

Informationsbrev och samtycke

Hej,

stort tack för att du vill vara med i vår studie och dela med dig av dina erfarenheter. Vi som skriver uppsatsen heter Miranda Hiekkämäki och Pernilla Olofsson och läser sjätte terminen socionomprogrammet på Lunds universitet.

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur biståndshandläggare inom gerontologiskt socialt arbete ser på kunskapen om våld i nära relationer hos äldre som får bistånd av socialtjänsten. Det material som vi samlar in från intervjun kommer att granskas, analyseras och användas i vår C-uppsats som berör ämnet. När vår studie är klar kommer all insamlat material förstöras. Du som medverkar i studien kommer få ett exemplar innan vi publicerar uppsatsen för att ges möjligheten till att ge feedback samt efter uppsatsen är helt klar och publicerad.

Medgivande

- Jag har tagit del av intervjuns syfte och deltar frivilligt i undersökningen
- Jag har förstått att jag närsomhelst under och efter intervjun kan avbryta mitt deltagande utan att behöva förklara varför.
- Jag ger mitt medgivande till de ansvariga för uppsatsen att dokumentera, bearbeta och arkivera den information som samlas in under intervjun. Materialet från intervjun kommer att behandlas konfidentiellt i den mening att ditt namn aldrig kommer att publiceras.

Kontaktuppgifter:

Pernilla Olofsson: pe5616ol-s@student.lu.se

Miranda Hiekkämäki: mi0882hi-s@student.lu.se

Hans Knutagård, handledare:

E-post: hans.knutagard@soch.lu.se

LUND UNIVERSITY
Campus Helsingborg

Bilaga 2: Intervjuguide

Semistrukturerad intervjuguide

Arbetsuppgifter

- Vad har du för utbildning?
- Hur god kunskap gav din utbildning dig kring våld i nära relationer?
- (Anser du att det hade behövts mer utbildning om våld i nära relationer och specifikt mot äldre?)
- Hur ser du på äldre, vad är äldre för dig?
- Hur har din syn förändrats sen du började arbeta med äldre?

- Vad ingår i dina arbetsuppgifter? (ex. Utredning, val av insats, hembesök, vårdplanering, telefonsamtal)
- Hur ser din arbetsplats rutiner ut när det kommer till våld i nära relationer? (exempelvis dokumentation, uppföljning, samverkan, etc.)
- Hur arbetar ni förebyggande mot våld i nära relationer på din arbetsplats?
- Finns det rutiner för att kolla efter tecken på våld i samtal/eller på hembesök med brukaren? (på vilket sätt?) (riskfaktorer?)

- Vad kollar du efter på ett hembesök? (om och hur dokumenterar du tecken på våld som du uppmärksammat i samtal/hembesök?)
- Är det vanligt att du möter personer som utsätts för våld i nära relationer i ditt arbete?
- Vad för slags våld har du lagt märke till? (mött själv eller hört av kollegor)
- Finns det våld som är svårt att upptäcka?
- Hur pratar och frågar du om våld där du misstänker att det förekommer?
- Vad är det svåra med att ställa frågor om våld?

Kunskapen

- Hur har din arbetsplats gett dig mer kunskap kring våld i nära relationer bland äldre? (exempelvis genom arbetskamrater, ledarskapet, utbildning, kurs, föreläsning)
- Vilket handlingsutrymme har du i ditt arbete?
- Hur ser dina möjligheter utifrån organisationen ut för att kunna ge stöd och hjälp till våldsutsatta äldre?

- Hur upplever du att de riktlinjer som finns är lämpade för äldre där det förekommer våld i nära relation? (hindrar dem?)
- Hur upplever du att ni i er kommun jobbar likvärdigt i ärenden där det misstänks eller förekommer våld i nära relation?
- Känner du att du fullt ut har den kompetensen som behövs för att ge stöd och hjälp till äldre som utsätts för våld i nära relationer?
- (Anser du att de rutiner, riktlinjer, insatser är tillräckliga?)
- Hur skulle du vilja att det såg ut inom arbetet med våld i nära relationer bland äldre i en perfekt värld?

Kön och ålder

- Hur upplever du att män och kvinnor utsätter/utsätts för olika slags våld?
- Hur upplever du att ålder spelar in när det kommer till våld i nära relationer?
  - hur upplever du att stöd och hjälp påverkas av åldern?

Hur upplever du att de äldres relation ser ut, gällande jämställdhet?

  - Har strukturen på relationer ändrats med tiden, exempelvis heteronormen, lever ihop?
- Hur upplever du att sjukdom spelar in när det kommer till våld i nära relationer?
  - hur arbetar du med våld i nära relationer när en av personerna lider av demens?